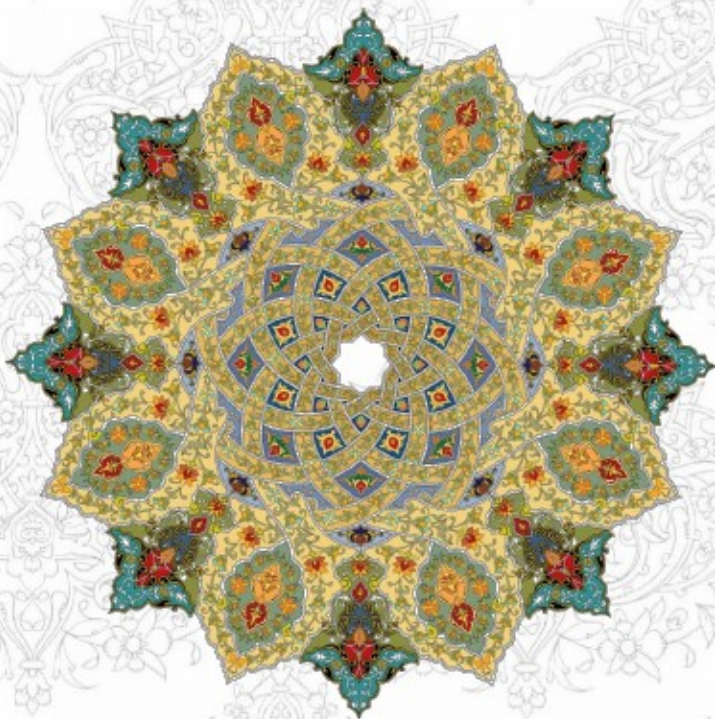

ماهنامه علمی - اطلاع رسانی و
دانش مستدام

شماره ۳، آذر ۱۳۹۷
دانشگاه علوم پزشکی قم، دانشکده سلامت و دین

ماهنامه «دانش و سلامت دین» ضمن استقبال از قدها و پیشنهادهای شما آمادگی دارد مطالب ارسالی را منتشر نماید.

hrj@muq.ac.ir @

۰۲۵۳۲۴۰۰۵۶

دانش مستدام

شماره پروانه انتشار وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: ۸۱۶۷۰

شماره ۴، آذر ۱۳۹۷

مسئولیت محتوای مطالب نشریه بر عهده نویسندگان است.

نشریه در پذیرش و ویرایش مطالب، آزاد است.

نقل مطالب با ذکر منبع و حفظ حقوق مادی و معنوی نویسندگان، مجاز است.

صاحب امتیاز: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قم

مدیر مسئول: دکتر ابوالفضل ایرانی خواه

سردبیر: دکتر اکرم حیدری

امور اجرایی: محمد سالم

ویراستار: مرتضی حیدری

طراحی و صفحه آرایی: فاطمه سادات حسینی طباطبایی

فهرست مطالب

سخن آغازین

۳..... اعجاز مکرر «مردانی برای همه قرون»
حجت الاسلام والمسلمین عبدالرسول هاجری

سلامت در فتن

۴..... خرما و سلامتی زایمان و شیردهی
حجت الاسلام والمسلمین محمد طاعری - دکتر محمد حضوری

سلامت در احادیث

۵..... سنجش صحت و اعتبار خبر واحد
مرتضی حیدری

فقه سلامت

۶..... مرگ مغزی از منظر فقه
محمد مهی لبقوان

اخلاق پزشکی

۸..... تعریف سلامت از دیدگاه آمار
دکتر صادق یوسفی

فلسفه پزشکی

۹..... علم آموزی
دکتر محسن رضایی آذربای

معرفی کتاب

۱۰..... معنویت اسلامی، چیستی، چرایی و چگونگی

گزارش کوتاه

۱۱..... قتل ترحمی (اتانازی) در آینه فقه

۱۲..... دندان‌های شیری
حجت الاسلام والمسلمین عبدالرسول هاجری

اعجاز مکرر «مردانی برای همه قرون»

سخن‌آفرین

می‌طلبید: کجا بندگان مدعیان دانش و فهم که دین خدا و پیامبران را به تمسخر گرفته و کهنه و خرافه می‌پنداشتند؟ حرف‌های نو و جدید می‌زدند و از «رانت» زمانه بهره می‌جستند؟

صدها و ده‌ها، نه! فقط یک نفر را، و یک اندیشه را، برگزینند و پیشکش کنند که امروز مثل نوح، ابراهیم، موسی، عیسی و محمد (ص) و آموزه‌هایشان، بر جهان حکمرانی کند. یکی از معانی «فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ»، همین «تحدی مکرر» است.

پس از این نیز، سروصداهای زمانه فرومی‌نشینند، می‌روند و می‌میرند و دین و مردان خدا می‌مانند: «كُلُّ مَنْ عَلَيْهِ فَاَن وَ يَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَ الْاِكْرَامِ» و «فَأَمَّا الرَّيْدُ فَيَذْهَبُ جَفَاءً وَ اَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْاَرْضِ».

ای کاش، همه ما، روزی، روزگاری، جای واگوبه و دلخوشی به انگاره‌های پر ابهت اما زودگذر زمانه، به حقیقتی مانا و نامیرا ایمان آوریم و در همه اعصار و ادوار، جز به او، دل میندیم.

آمین

• حجت‌الاسلام و المسلمین عبدالرسول طاهری
مدیر انجمن با و فلسفه‌های علمی حوزه

دانش بشر، به‌ویژه در دوران معاصر، هر لحظه تجدید شده و تصحیح و تکمیل می‌شود و در همه ابعاد، به شکلی هندسی، گسترش و توسعه می‌یابد. اندیشه‌ها و مکاتب و نظام‌واره‌های بشری گذشته، یکی پس از دیگری، کهنه و ابطال شده و برای همیشه، به تاریخ سپرده می‌شود و جای خود را به افکار نو و مکاتب نوین می‌دهند. این قانون نانوشته، بر همه تاریخ بشر، همواره حکم‌فرمایی کرده است. با این وجود، ادیان الهی و مردان خدا، بر فراز زمین و زمان، همواره جاری‌اند، زنده و تازه‌اند و هیچ‌گاه کهنه نمی‌شوند. همه مکاتب و ایسم‌ها، حتی آنها که در عصر مدرنیته و پسامدرن، به دست اندیشمندان بزرگ لاییک و دین‌گریز، زاده و رویداده شدند، پس از مدتی رنگ باختند و زرد و ناکارآمد شدند، اما هنوز هم بر جهان فرهنگ، اخلاق و معنویت، فقط نوح، ابراهیم، موسی، عیسی و محمد (ص) و آموزه‌های ساده و روان و نامیرای ادیان الهی حکم می‌راند.

همه سحرهای خیره‌کننده ساحران زمانه، با همه هزینه‌ها و ابهت پوشالی، پیش پای ادیان و مردان الهی، پنبه شدند و فرو ریختند و خدا، بر آوار آنها، دیروز، امروز و هر زمان، تحدی کرده و هم‌اورد

سلامت در دوران

خرما و سلامتی زایمان و شیردهی

• حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمحمد طاهری

• استنول دفتر نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه علوم پزشکی قم

• دکتر محمد حضوری

• متخصص تغذیه، مدیر گروه پزشکی اجتماعی و خانواده، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی قم

و هَزَى إِلَيْكَ بِجَذَعِ النَّخْلَةِ نَسَاقِطُ
عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا (۱) و تنه درخت را
سوی خود تکان بده که خرماي تازه
بر تو بیفتند (۲).

قرآن کریم در سوره مریم (ع) می‌فرماید: خداوند متعال پس از وضع حمل مریم (ع) به او دستور داد که نخل را بچیناند تا خرماي تازه برایش فروریزد. از اینکه در آیه فوق، به طور صریح آمده است که خداوند، غذای مریم (ع) را به هنگام تولد نوزاد، رطب قرار داد، مفسران چنین استفاده کرده‌اند که یکی از بهترین غذاها برای زنان بعد از وضع حمل، رطب (خرمای تازه) است (۳).

در احادیث اسلامی نیز به این مطلب اشاره شده است. از امیر مؤمنان علی (ع) نقل شده که پیامبر اسلام (ص) فرموده‌اند: وَلِيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَأْكُلُ النِّسَاءُ الرُّطْبَ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ لِمَرْيَمَ (ع): وَ هَزَى إِلَيْكَ بِجَذَعِ النَّخْلَةِ نَسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا: باید اولین چیزی که زن پس از وضع حمل، می‌خورد رطب باشد. زیرا خداوند بزرگ به مریم (ع) فرمود: درخت خرما را تکان ده تا رطب تازه بر تو فروریزد.

از ذیل همین حدیث استفاده می‌شود که خوردن این غذا نه تنها برای مادر، مؤثر است بلکه در شیر او نیز، اثر خواهد گذاشت. حتی از پاره‌ای از روایات استفاده می‌شود که بهترین غذای زن باردار و داروی او، رطب است (۴).

الْحِصَالُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ عَنِ أَبِي بَصِيرٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ (ع) قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (ع) مَا تَأْكُلُ الْخَامِلُ مِنْ شَيْءٍ وَ لَا تَتَذَاوَى بِهِ أَفْضَلُ مِنَ

الرُّطْبِ: نمی‌خورد زن باردار چیزی بهتر از رطب و درمان نمی‌شود به چیزی بهتر از رطب (۵) نکته دیگر اینکه خوردن رطب علاوه بر سهولت زایمان و تقویت و درمان ضعف جسمی پس از زایمان و تأثیر در شیردهی، بر سلامت روحی و روانی و جسمی جنین در دوره بارداری، اثر بسزایی دارد. روایتی از رسول مکرم اسلام (ص) وارد شده که خوردن خرما در این دوران، بر خلقیات و سلامت فرزند، تأثیرگذار است. قال رسول الله صلى الله عليه و آله: أَطْعَمُوا الْمَرْأَةَ فِي شَهْرِهَا الَّذِي تَلِدُ فِيهِ التَّمْرَ فَإِنَّ وَلَدَهُ يَكُونُ حَلِيمًا نَقِيًّا: به زن در ماهی که زایمان کرده، خرما بدهید؛ چراکه فرزند او بردبار و پاک می‌شود (۶).

خرما میوه‌ای است که سالیان طولانی در غرب آسیا و شمال آفریقا مورد استفاده بوده و کاربردهای مختلفی از نظر ارزش غذایی و اثرات درمانی، برای آن ذکر شده است (۷). این میوه در بین غنی‌ترین میوه‌ها از نظر ارزش تغذیه‌ای قرار گرفته و بررسی‌ها نشان می‌دهد علاوه بر انرژی بالا، غنی‌ترین میوه از نظر محتوای املاحی نظیر کلسیم، پتاسیم، فسفر، منیزیم، آهن، روی، منگنز و مس می‌باشد (۸).

بر اساس یکی از مطالعات جدید، مصرف روزانه ۷۵-۷۰ گرم میوه خرما در زنان باردار، بر شاخص‌های مربوط به سهولت زایمان نظیر Bishop Score (نمره بیشاپ) و Cervical Dilation (اتساع گردن رحم) مؤثر واقع گردیده و میزان موفقیت در القای زایمان در زنان مصرف‌کننده خرما، در مقایسه با گروه کنترل به‌طور قابل‌توجهی بیشتر بوده است (۹).

به‌طور قابل‌توجهی بیشتر بوده است (۹). گروه دیگری از محققان به‌تازگی دریافته‌اند که مصرف میوه، خرما به میزان ۱-۲ گرم به ازای هر کیلوگرم وزن بدن در موش‌های آزمایشگاهی شیرده، موجب افزایش قابل‌توجه غلظت شاخص رشد شبه انسولین (IGF-1) و افزایش ترشح شیر تولیدی گردید (۱۰).

با توجه به آیه و روایات فوق و شواهد تجربی ذکر شده، به نظر می‌رسد توجه دادن خانم‌های تازه زایمان کرده به مصرف خرما، می‌تواند مورد توجه کارشناسان و برنامه‌ریزان حوزه سلامت کشور قرار گیرد.

منابع:

۱. قرآن کریم، سوره مبارک مریم (س). آیه شریفه ۲۵.
۲. ترجمه تفسیر المیزان، جلد ۱۴، صفحه ۴۳.
۳. نور الثقلین، جلد ۲، صفحه ۳۳۰.
۴. تفسیر نمونه، جلد ۱۳، صفحه: ۴۸.
۵. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار جلد ۶۳- ۱۲۸.
۶. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار جلد ۶۳- صفحه ۱۴۱.
7. Al-Farsi MA, Lee CY. Nutritional and functional properties of dates: a review. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*. 2008;48(10):877-87.
8. Vayalil PK. Date Fruits (Phoenix dactylifera Linn): An Emerging Medicinal Food. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*. 2012;52(3):249-71.
9. Kordi M, Aghaei Meybodi F, Tara F, Nemati M, Taghi Shakeri M. The effect of late pregnancy consumption of date fruit on cervical ripening in nulliparous women. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*. 2014;2(3): 150-6.
10. Ebrahimi FS, Hemmati M, Malekaneh M. Effects of the date palm fruit (Phoenix dactylifera L.) on prolactin, IGF-1, and stress factors in lactating female rats and its impact on their litters' development. *Mediterranean Journal of Nutrition and Metabolism*. 2017(Preprint):1-8.

سلامت در احادیث

سنجش صحت و اعتبار خبر واحد

مرکز علمی جمهوری
معاون دانشگاه سلامت و دین، دانشگاه علوم پزشکی قم

۱. مُعَلَّل: حدیثی است که در سند یا متن آن، ضعف و قَدْحی است که در ظاهر، مشهود نیست، مثلاً مخالفت متن حدیث با حکم عقل.

۲. مُدَلَّس: حدیثی که راوی آن، عیب موجود در سند را مخفی کرده است تا حدیث را وجیه جلوه دهد.

۳. موضوع یا معجول: حدیثی که راوی، آن را ساخته و به معصوم (ع) نسبت داده است. این نوع، بدترین قسم حدیث ضعیف بوده و روایت کردن آن حرام است.

ناگفته نماند که در کنار بررسی سندی احادیث مرتبط با سلامت، طرق دیگر مانند مراجعه به عقل و بهره‌گیری از روش‌های تجربی نیز، قابل استفاده می‌باشد.

۱. غالیان (غلات) افرادی بوده‌اند که افکار افراطی درباره ائمه (ع) داشته‌اند و در راستای همین افکار خود، دست به جعل حدیث زده‌اند.

منابع:

- دانش حدیث، به قلم مدرسان دانشگاه قرآن و حدیث
- نرم‌افزار جامع الاحادیث، مرکز تحقیقات رایانه‌ای علوم اسلامی نور

اعتبار ساقط شوند، مانند این حدیث در کافی: مَحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي رَافِعٍ وَغَيْرِهِ بِرَفْعِهِ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: لَيْسَ يَبْقَى فِي الْجَوْفِ مِنْ عُدْوَةِ إِلَى اللَّيْلِ إِلَّا خُبِرَ الْأَرَزُّ. تنها نان برنجی است که از صبح تا شب در معده باقی می‌ماند. صرف نظر از صحت و سقم این مطلب، حدیث فوق، از نظر سندی، ضعیف شمرده می‌شود.

بررسی سلسله راویان اخبار واحد از حیث رجالی، روایات را از حیث اعتبار، در یکی از طبقات ذیل قرار خواهد داد:

۱. صحیح: خبری است که سند آن متصل به معصوم (ع) بوده و تمام روایانش، عادل و دوازده امامی باشند.

۲. حَسَن: خبری است که دو شرط اتصال سند به معصوم (ع) و امامی بودن روات را دارد، ولی در کتب رجال، بر عدالت روایانش، تصریح نشده باشد، اگرچه مدح شده باشند.

۳. موثَّق: خبری است که سند آن متصل به معصوم (ع) بوده و همه یا برخی از روات آن، غیر امامی اما موثَّق باشند.

۴. ضعیف: خبری است که شروط هیچ یک از اقسام سه‌گانه فوق را نداشته باشد، مثلاً سند تا معصوم (ع) متصل نبوده و یا راوی مجهول الحال، متهم به کذب، فسق و مانند آن در سلسله روات آن، وجود داشته باشد.

باین حال، آنچه به ضعیف شمرده شدن حدیث منجر می‌شود، صرفاً عدم اتصال سند نیست و علاوه بر آن، احادیث دیگری نیز به دلایل دیگر، محکوم به ضعف هستند که به موارد ذیل اشاره می‌شود:

پیش از این، بیان شد که خبر واحد، حدیثی است که در سلسله سند آن، در یک یا چند نسل، راوی، یک نفر یا افراد محدودی باشند. بسیاری از علمای شیعه، روایات آحاد را حجت نمی‌دانند و آن را صرفاً در صورت همراهی با قرائن علم‌آور، صحت سند و گزارش روایت توسط افراد ثقه، دارای حجیت می‌دانند. این دسته از احادیث، نیاز به بررسی و اعتبارسنجی دارند تا به عنوان قول، فعل یا تقریر معصوم (ع)، بتوان به آنها استناد نمود. بخش قابل توجهی از اعتبارسنجی احادیث، بر پایه سند یا سلسله راویان حدیث صورت می‌گیرد. احادیث دارای سند را مُسَنَّد می‌نامیم و در مقابل آن، احادیث فاقد سند، با عنوان مجرَّد (یعنی برهنه از سند) و احادیث دارای سند ناقص، با عنوان مَرْسَل شناخته می‌شوند. بدیهی است چنین احادیثی، قابلیت نقد رجالی ندارند.

نقد رجالی، بررسی تک تک راویان یک حدیث با مراجعه به منابع رجالی و اطمینان از قابل اعتماد بودن آنان است. به طور مثال، یکی از کتب نگاشته شده در زمینه احادیث طبیبی، کتاب «الطب» نوشته احمد بن محمد بن سیار بصری معروف به سیاری است. وی که در دوران حیات امام حسن عسکری (ع) می‌زیسته است، جزو غالیان (۱) بوده و بر طبق رجال نجاشی و فهرست طوسی (دو کتاب رجالی معتبر شیعه)، احادیث او ضعیف، مذهب فاسد و مرسلاتش فراوان است. همین کافی است تا روایاتی که نام وی در سلسله اسناد آن قرار دارد، حتی اگر در کتب معتبر روایی آمده باشند، از شرایط حجیت

فقه سلامت

مرگ مغزی از منظر فقه

محمد مهری ایقوان
کارشناس مسئول آموزش دانشکده سلامت و دین،
دانشگاه علوم پزشکی قم

و غیرمستقر را تعیین می‌کند، عامل قابلیت زیست تا مدت بیش از یک روز، حرکت جسمانی ارادی و یا ترکیبی از این دو است. در حیات مستقر، آثاری چون هشیاری، بروز احساسات و کنش و واکنش‌های عصبی بر فرد مترتب است، ولی در بیمار با حیات غیر مستقر، فرد آخرین رمق حیات را داشته و برگشت او به حیات مستقر غیر ممکن است، مانند کسی که عروق گردنی او بریده شده و در حال دست و پا زدن است (۴).

هرچند امروزه قوانین بسیاری از کشورها از جمله آمریکا، فرانسه، انگلستان و ژاپن، مرگ مغزی را، معادل مرگ تمام قسمت‌های مغز شمرده و در تعریف خود از مرگ آن را گنجانده‌اند، لیکن در قوانین کشور ما چنین فردی میت محسوب نمی‌شود (۴). بر طبق قانون پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیمارانی که مرگ مغزی آنان مسلم است مصوب سال ۱۳۷۹، تشخیص مرگ مغزی توسط کارشناسان خبره در بیمارستان‌های مجهز دانشگاه‌های دولتی صورت می‌گیرد. این کارشناسان شامل چهار پزشک متشکل از یک متخصص نورولوژی، یک متخصص جراحی مغز و اعصاب، یک متخصص داخلی و یک متخصص بیهوشی می‌باشند و با حکم وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به مدت چهار سال منصوب می‌شوند و تشخیص قطعی مرگ مغزی باید در بیمارستان‌های دانشگاهی

رفلکس‌های مرتبط به ساقه مغز و نبود تنفس ارادی و خودبه‌خودی را علائم مرگ مغزی شمرده‌اند (۴). در الکتروانسفالوگرافی (نوار مغزی) این بیماران، امواج الکتروانسفالوگرام، صاف بوده و هیچ‌گونه فعالیتی در نمودار دیده نمی‌شود و در صورت تکرار علائم، بالاخص تداوم نوار مغزی صاف تا ۲۴ ساعت آتی، مرگ مغزی به قطعیت گواهی می‌شود. در چنین

گواهی می‌شود. در چنین بیماری، تنها در ۵ روز اولیه، احتمال مفید بودن پیوند اعضا وجود دارد (۱). برای درک بهتر موضوع مرگ مغزی، آشنایی با حیات مستقر و غیرمستقر از منظر فقه، ضروری به نظر می‌رسد. در فقه، جهت حالات حیات انسان، سه حالت حیات مستقر، حیات غیرمستقر و مرگ منظور شده است. آنچه تفاوت و تمایز حیات مستقر و

سالیانه بین ۵ تا ۱۲ هزار نفر در کشور، دچار مرگ مغزی می‌شوند (۱) که خونریزی‌های مغزی، تصادفات، سکنه مغزی، مسمومیت، خودکشی، دارزدگی و ضربه‌های مغزی، از علت‌های مهم مرگ مغزی است (۲). مرگ مغزی به عنوان یک میحث نوین و پویا در عرصه پزشکی، با چالش‌های زیادی از منظر فقه و قانون، مواجه می‌باشد که عمدتاً، ریشه در نوع نگاه به این موضوع و تفاوت آن با مواردی همچون کما دارد. مرگ مغزی تفاوت اساسی با کما دارد. به طور خلاصه، کما، آسیب‌دیدگی قسمت فوقانی مغز است که به علی همچون تورم یا خونریزی رخ می‌دهد، در حالی‌که در مرگ مغزی، با قطع کامل، دائمی و غیر قابل برگشت کلیه فعالیت‌های مغزی کورتیکال (قشر مغز)، ساب‌کورتیکال (لایه زیر قشر مغز) و ساقه مغزی مواجه هستیم (۳).

به عبارت دیگر، کل کورتکس و قسمت ساقه مغز یک بیمار مرگ مغزی، به نحوی آسیب دیده که احتمال بازگشت به حیات را نداشته و تمام فعالیت‌های مغز از جمله گردش خون مغزی، تنفس خودبه‌خودی و همه فعالیت‌های مربوط به قشر و ساقه مغز از بین می‌رود. هرچند اعلامیه جهانی (UDDA)، مرگ را توقف غیر قابل برگشت عملکرد سیستم تنفسی، گردش خون و ساقه مغز تعریف نموده است (۴)، اما آکادمی نورولوژی آمریکا (AAN) در سال ۱۹۹۵، سه مشخصه قطع کامل فعالیت ساقه مغز، نبود

متخصص داخلی و یک متخصص بیهوشی می‌باشند و با حکم وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به مدت چهار سال منصوب می‌شوند و تشخیص قطعی مرگ مغزی باید در بیمارستان‌های دانشگاهی دولتی انجام شود(۳).

استفتای به عمل آمده در خصوص مرگ مغزی و پاسخ برخی از مراجع عظام تقلید، در ذیل آورده می‌شود:

*سؤال: شخصی دچار مرگ مغزی شده

و هیچ‌گاه حیات خود را باز نمی‌یابد، بفرمایید: الف. شخص مصدوم، فوت شده تلقی می‌گردد یا زنده است و احکام میت از قبیل ارث و دیه به وی تعلق می‌گیرد یا نه؟ ب. چنانچه زنده تلقی گردد و دچار فلج اندام‌های بدن، عدم کنترل ادرار و مدفوع و امثال این نوع صدمات شده باشد، نحوه تعیین دیه چگونه است؟

آیت‌الله العظمی محمد فاضل لنکرانی رحمته

الف. خیر فرد مذکور عرفاً زنده محسوب می‌شود و تمام احکام فرد زنده را دارد. ب. اگر به همین صورت زنده بماند، برای هر عضوی که از دست داده یا هر حواسی که از بین رفته، دیه مستقل تعلق می‌گیرد که

منابع:
 ۱- انجمن اهدای عضو ایران www. ehda.center/fa/page/statistics
 ۲- ریحانی، حامد، عضو کمیته مرگ مغزی دانشگاه علوم پزشکی کرمان، روزنامه ایستنا، سوم آذرماه سال ۱۳۹۷
 ۳- آیین نامه اجرایی پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیمارانی که مرگ مغزی آنان مسلم است.
 ۴- www.who.int/service-delivery/safety/ddcr78.pdf
 ۵- حانمی، علی اصغر و مسعودی، ندا، آثار حقوقی مرگ مغزی، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره دوم، شماره اول بهار و تابستان سال ۱۳۸۹
 ۶- رحمتی، محمد و فرحزادی علی اکبر. مطالعه مرگ مغزی از منظر فقه و حقوق جزا، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره چهارم، شماره ۲، فروردین ۱۳۹۰
 ۷- قاسمی، محمد علی. دانشنامه فقه پزشکی، مرکز فقهی ائمه اطهار، چاپ اول جلد ۳، ۱۳۹۵
 ۸- مرتضوی، سید محسن، پیوند اعضا و مرگ مغزی در آینه فقه، انتشارات نسیم رضوان، جای اول، سال ۱۳۹۳

و به دلیل ضایعات

مغزی غیرقابل بازگشت و غیرقابل جبران، فعالیت‌های قشر مغز خود را از دست داده و در حال اغمای کامل بوده و به تحریکات داخلی و خارجی پاسخ نمی‌دهد، ضمناً فعالیت‌های ساقه مغز خود را نیز از دست داده و فاقد تنفس و پاسخ‌گویی به تحریکات نوری و فیزیکی می‌باشد. در این گونه موارد، احتمال بازگشت فعالیت‌های مورد اشاره، مطلقاً وجود نداشته و ضربان قلب بیمار نیز به واسطه کمک دستگاه تنفس مصنوعی به مدت چند ساعت و حداکثر چند روز مقدور می‌باشد. از طرفی نجات جان عده دیگری از بیماران منوط به استفاده از اعضای مبتلایان به مرگ مغزی است. حال، با عنایت به این‌که بیمار مبتلا به مرگ مغزی، فاقد تنفس، شعور، احساس و حرکت ارادی می‌باشد

ممکن است دیه او

به مقدار چند دیه کامله برسد.

آیت‌الله العظمی سید علی سیستانی رحمته

الف. احکام میت تابع صدق عرفی موت است و تا قلب فعالیت دارد، عرفاً مرگ صدق نمی‌کند. ب. مقدار دیه آن، مانند دیه قطع اعضای انسان زنده است.

آیت‌الله العظمی لطف‌الله صافی گلپایگانی رحمته

الف معیار در موت و حیات، نظر عرف است پس تا وقتی عرف، او را زنده بداند احکام میت بر او جاری نمی‌شود گرچه از ادامه حیاتش مایوس باشند و تا وقتی که قلب کار کند و لو به کمک دستگاه تنفس مصنوعی، عرف او را زنده می‌داند والله العالم

خواهش است علم آموزی

دکتر محسن رضایی آدریانی

مدیر گروه فلسفه و اخلاق سلامت

دانشکده سلامت و دین، دانشگاه علوم پزشکی قم

فَتَمَّالَىٰ اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَجْلِبْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا (طه: ۱۱۴)
در ادامه مطالب قبلی، برای متبرک شدن جلسات درس، به بیان نکته‌های قرآنی از آیه کریمه فوق می‌پردازیم.

بالین بیمار حاضر می‌شویم، هنگامی که به‌عنوان دستیار و زیرنظر مستقیم استاد، به جراحی بیمار می‌پردازیم، وقتی همراه با مرتبی پرستاری، در حال تعویض پانسمان بیمار هستیم، موقعی که همراه مرتبی، در حال کمک به زایمان خانم باردار هستیم و ... عملاً از خداوند متعال درخواست نموده‌ایم که ما را از جهت علمی رشد دهد.

در نقطه مقابل هم، باید توجه داشت کسی که در نظر و عمل، پایبند این آیه کریمه است و با نیت و انگیزه خداپسندانه، به دنبال علم‌آموزی است، مرتکب خطاها و تخلفاتی همچون خرید و فروش کشیک کارآموزی یا کارورزی نمی‌شود، در هیچ‌یک از آزمون‌ها تقلب نمی‌کند، برای قبولی در هیچ آزمونی، دست به خرید و فروش سؤال آزمون نمی‌زند، پایان‌نامه خرید و فروش نمی‌کند، پژوهش دیگران را به نام خود مقاله نمی‌کند، اجازه نمی‌دهد نامش در مقاله‌ای به عنوان نویسنده وارد شود که معیارهای نویسندگی آن مقاله را کسب نکرده است و ...

آنچه در اینجا به نظر این حقیر مهم است، تلاش مجذانه برای یاددهی - یادگیری است. وظیفه اخلاقی هر استاد، آموزش دانش خود به فراگیر است و وظیفه اخلاقی هر فراگیر هم، تلاش برای یادگیری بیشتر و بهتر است. در این صورت و وقتی با رعایت دقیق اصول اخلاقی، همه تلاش خود را در جهت یاددهی - یادگیری دانش مربوط به سلامت انسان به کار ببریم، مصداقی از این دعا و این آیه کریمه خواهیم بود.

خداوند به همه ما این توفیق را در بالاترین مرتبه عطا فرماید.

بسیاری از اساتید و معلمان در سال‌های اخیر، با مشکل کم‌رنگ شدن انگیزه‌های دانشجویان و دانش‌آموزان در تحصیل روبرو شده‌اند. برای بروز رفتار صحیح اخلاقی در حوزه آموزش و به ویژه آموزش پزشکی و به بیان روشن‌تر برای تلاش خستگی‌ناپذیر و مداوم برای یادگیری هرچه بیشتر، وجود انگیزه قوی در فراگیر، اهمیت دوچندان دارد. با توجه به فطرت خداجوی انسان‌ها و نیز پیش‌زمینه مذهبی در غالب دانشجویان (حتی کسانی که گرفتار شبهات شده‌اند)، آیات قرآن کریم، یک منبع قوی انگیزه صحیح برای رویارویی با مشکلات موجود در علم‌آموزی است.

خداوند متعال در این آیه کریمه از سوره مبارکه طه، به پیامبر گرامی اسلام القا می‌کنند که: ... وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا: این آیه را اغلب مترجمان بدین شکل ترجمه کرده‌اند: «... و بگو پروردگارا! دانش مرا بیفزای». مفسر محترم تفسیر نور، اشاره دارند به این که اگر مراد خداوند متعال، این معنی بود، تعبیر «زد علمی» مناسب‌تر بود و آنچه با تعبیر «زدنی علماً» بیان شده است، بهتر است چنین معنی شود که «من را با علم زیاد کن». جان انسان با کارهای وی و تکرار کارها و ملکه شدن صفات، به سمت خوبی‌ها رشد می‌کند یا خدای ناکرده به سمت بدی‌ها تنزل می‌کند. در اینجا بنده از خداوند متعال درخواست دارم که «خدایا از تو می‌خواهم که با علم و دانش، رشد پیدا کنم». رشد علمی، آبادکننده دنیا و آخرت انسان‌ها است. حضور دانشجو و دانش‌آموز و معلم در کلاس، بیان همین خواسته به‌صورت عملی است؛ وقتی در کلاس درس، حاضر می‌شویم، آن‌گاه که به‌عنوان استاد و فراگیر، بر

فلسفه‌یونان

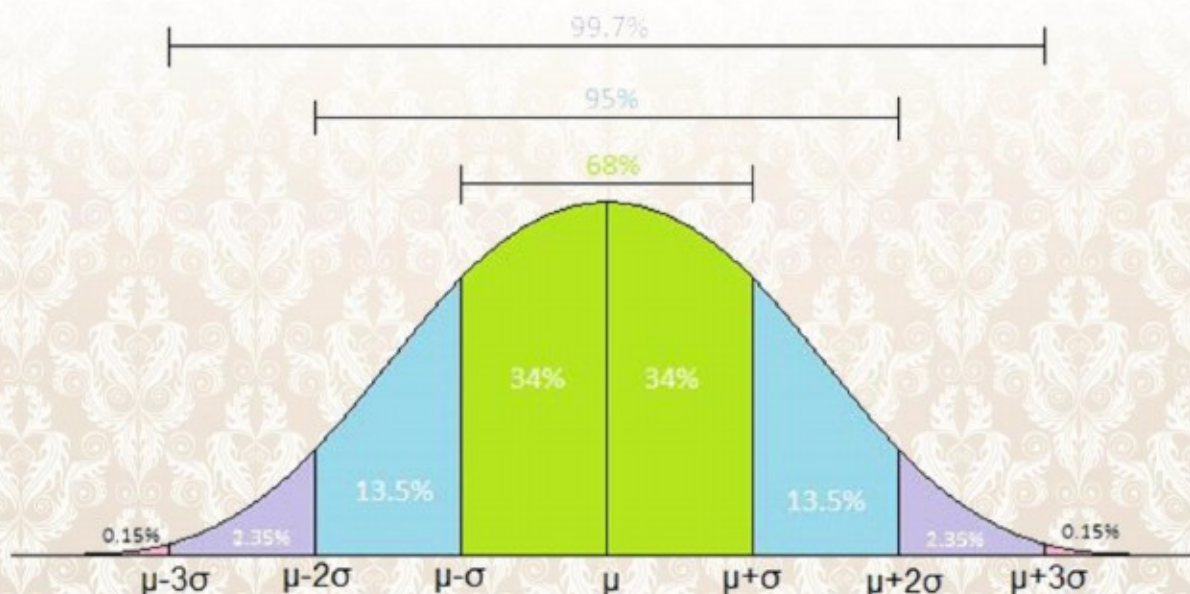
تعریف سلامت از دیدگاه آمار

• دکتر صادق یوسفی
رئیس مرکز تحقیقات سلامت معنوی، دانشگاه علوم پزشکی قم

در شماره قبل، به هستی‌شناسی سلامت و بیماری اشاره‌ای شد. در این شماره، به مفهوم سلامت از دیدگاه آمار پرداخته می‌شود.

خصوصیاتی مثل قد و وزن در جوامع مختلف، از توزیع نرمال واحد تبعیت نکنند. در جامعه‌ای که غالب افراد، کوتاه‌قد هستند یا به‌عبارت‌دیگر، کوتاهی قد، نرمال است، یک فرد قدبلند، غیر طبیعی تلقی می‌شود. هوش‌بهر، نمونه دیگری است و در این رویکرد، افراد با هوش‌بهر بالا در یک طرف طیف، مانند افراد طرف دیگر طیف که هوش‌بهر پایینی دارند، غیر طبیعی انگاشته می‌شوند. از طرفی، گاهی شایع بودن یک صفت ناهنجار به‌خصوص در بعد روانی و یا اجتماعی، باعث می‌شود که به‌عنوان یک وضعیت نرمال و طبیعی تلقی گردد. به نظر می‌رسد هرچند در مطالعات مختلف، رویکرد آماری به مفهوم سلامت، به‌طورمعمول، امری پذیرفته‌شده‌تلقی می‌شود؛ این‌حال مفهوم سلامت، پیچیدگی‌های خاص خود را دارد که می‌تواند محل بحث فراوانی باشد.

در این دیدگاه، افراد یک جامعه بر اساس توزیع فراوانی، به دو جمعیت طبیعی (سالم) و غیرطبیعی (بیمار) تقسیم می‌شوند. به عبارت دیگر، فراوان‌ترین رویداد که اکثریت افراد جامعه را شامل می‌شود، طبیعی و سالم در نظر گرفته می‌شود. اساس این الگو، همان‌طور که از نامش برمی‌آید، نگرش آماری است و با فرض توزیع نرمال، تمام مقادیر کمتر و بیشتر از دو انحراف معیار در دو طرف میانگین، غیرطبیعی در نظر گرفته می‌شوند. به عبارت دیگر، هنجارها، بیماری‌ها را تعریف و تبیین می‌کنند. چالش اصلی این نوع دیدگاه، نگاه یکسان به همه جوامع است و پرسش مهم این است که آیا غیرطبیعی بودن را می‌توان همواره و در همه‌جا، بیماری تلقی کرد؟ نمونه‌های نقض فراوانی برای چنین رویکردی می‌توان برشمرد. به‌عنوان‌مثال، ممکن است

مدرسه علمیه

معنویت اسلامی، چیستی، چرایی و چگونگی

نوشته علی اصغر الهامی و همکاران، در سال ۱۳۹۰، توسط انتشارات زمزم هدایت، در ۳۲۸ صفحه منتشر شده است.

کتاب در پنج بخش، تنظیم شده است:
بخش اول: کلیات شامل تعریف مفاهیم، مبانی و ضرورت معنویت

بخش دوم: عوامل معنویت‌افزا

بخش سوم: آثار و کارکردهای معنویت

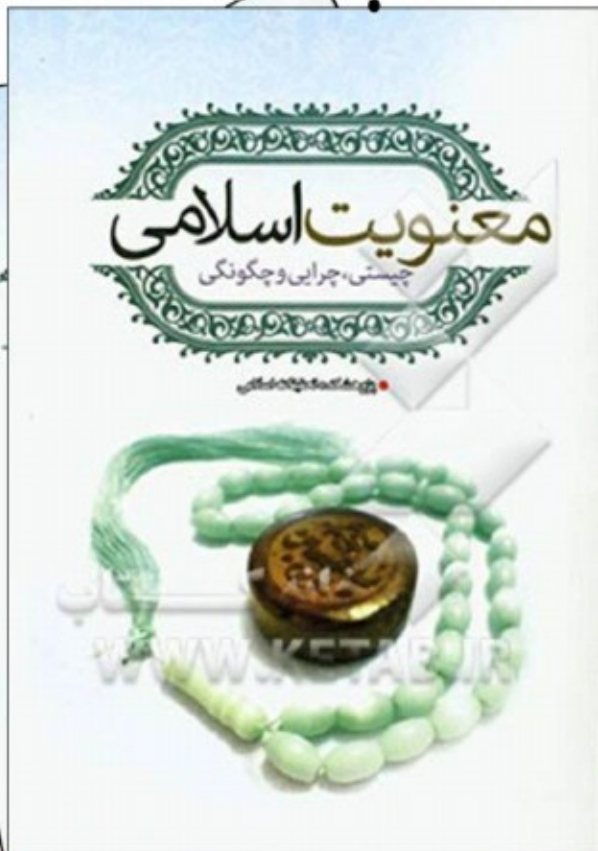
بخش چهارم: موانع معنویت

بخش پنجم: راهکارهای تحقق عوامل معنویت و رفع موانع آن

در بخش‌های مختلف این کتاب، معنویت در سه سطح فردی، اجتماعی و سازمانی، مورد توجه قرار گرفته و در بخش عوامل معنویت‌افزا، آثار و کارکردهای معنویت، موانع معنویت و همچنین در خصوص راهکارهای تحقق عوامل معنویت و رفع موانع آن، مباحث در قالب این دسته‌بندی، تنظیم و ارائه شده است. به نظر نویسندگان این کتاب، معنویت لازم است بر مبنای خداشناسی، جهان‌شناسی، انسان‌شناسی، دین‌شناسی، راهنماشناسی و فرجام‌شناسی صحیح مبتنی شده باشد. از دیدگاه ایشان، عوامل اصلی معنویت‌افزایی، ایمان و عمل صالح است و عمل صالح، علم و تفکر، خودشناسی، احساس بندگی و نیاز، محبت به خداوند، ذکر خداوند، اخلاص، توکل به خدا و استعانت از او، خوف و رجا، صبر، شکر، توجه به آخرت، یاد مرگ، محبت به معصومین (ع)، نماز، روزه، انفاق، ولایت‌محوری، مبارزه با ظالم و حمایت از مظلوم، زهد، انس با قرآن، دعا و نیایش، توسل به معصومین (ع)، زیارت مشاهد مشرفه، ارشاد و راهنمایی، محاسبه نفس و دوستی با خوبان را دربرمی‌گیرد.

به نظر می‌رسد مطالعه این کتاب، می‌تواند خواننده را با معنویت مورد نظر اسلام، آشنا نماید.

موضوع کارگاه

قتل ترحمی (اتانازی) در آینه فقه

کارگاه یک‌روزه قتل از روی ترحم با حضور جمعی از اعضای هیأت علمی و پژوهشگران، در دانشکده سلامت و دین برگزار شد. حجت الاسلام و المسلمین سیدمحسن مرتضوی، مدرس این کارگاه، مباحث زیر را مطرح نمودند:

- مفهوم‌شناسی و پیشینه قتل ترحمی از دیدگاه مکاتب مختلف؛
- انواع قتل ترحمی؛
- دیدگاه فقها درباره قتل ترحمی؛
- احکام تکلیفی قتل ترحمی؛
- احکام وضعی قتل ترحمی.

دندان‌های شیری

• حجت الاسلام و المسلمین عبدالرسول حاجری
دبیر انجمن‌ها و قلم‌های علمی حوزه

دندان‌های شیری که می‌ریزند، هیچ پدر و مادری نگران و مضطرب نمی‌شوند. من، هرگاه رشته‌های عادی کار و زندگی از هم می‌گسلد. و همه راه‌های ممکن، به ظاهر، به بن‌بست می‌رسند، امیدوارترم.

می‌گویم: خدا، باز دست به کار شده تا تمام دیوارها و فاصله‌های خیالی و دست‌ساز ما را فروریزد، و امیدهایمان به همه چیز و همه کس، کنار رود، تنها شویم، او را ببینیم، به او، دل ببندیم، از او بخواهیم واز دستان او، بگیریم:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ
وَمِنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ
اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

خدایا! سلام

ممنونم که دوباره دیوارهای بلند امید و دلخوشی‌مان به اسباب عادی و مادی را فروریختی.

امروز اگر چه بسیاری، هنوز هم تو را نمی‌بینند و ناامیدند ولی

من، با تو، از همیشه، به فردا، به روزهایی روشن‌تر، امیدوارترم،

خود را، بیشتر به ما بنما و گنجینه‌های بیکران رحمت را که بیش از همیشه، به آن نیازمندتریم،

از ما دریغ مفرما

آمین

همین